

Tyrkiske ældres pendling: Positioner og fællesskaber på tværs af livsløbet

Ældre tyrkere i Danmark har brug for en følelse af at høre hjemme, som de kun kan opnå ved at pendle mellem Danmark og Tyrkiet

Der er i dag godt 24.000 personer over 60 år i Danmark fra "ikke-vestlige" lande [note 1], og antallet forventes at være fordoblet i 2021 [note 2]. Tyrkiske ældre over 60 år, som repræsenterer den største indvandrerggruppe i Danmark, udgør 3.600 personer.

Ældre tyrkere i Danmark er økonomisk ringere stillet end majoritetsetniske ældre (Juul 2010). Både mænd og kvinder har haft en ustabil tilknytning til arbejdsmarkedet. Mændene har haft perioder med arbejdsløshed, siden de fleste kom hertil i 1960'erne; manglende kendskab til arbejdsmarkedsydelse, dårlig organisering og manglende sprogkompetencer. Dette har tilsammen givet en lav pensionsopsparing. Kvinderne blev tyrkisk familiesammenført i 1970-80'erne og har haft meget begrænset tilknytning til arbejdsmarkedet og dermed ingen eller meget lav pensionsopsparing.

Vores folk kom her, da de var unge, og de brugte deres ungdom på at arbejde for danskere. De betalte skat, og nu er der nogle, der siger: "Rejs hjem". De var alle sammen sunde og raske, da de kom. Nu er de syge og gamle. De udførte hårdt og beskidt arbejde. Der var ikke meget sol i Danmark. I juli måned –

da var det 40 grader i Tyrkiet, men jeg tændte for varmen i Danmark for at bade min datter. Det var for 20 år siden. Der var altså mørkt og koldt. Man blev syg af det. Dengang var der ikke tyrkisk tv, der var ikke telefon, der var ikke mange fra Tyrkiet rundt omkring i nabolaget. Mændene gik på arbejde, så vi kvinder sad inden for hjemmets fire vægge i mange, mange år. Vi talte ikke dansk. Det var koldt og mørkt. Det var meget, meget svært i begyndelsen. Det var lige som et fængselsophold. Nu – tv, telefon og kørekort, omgangskreds osv. Men tiden er også løbet fra os. Nu er vi syge og gamle. (Tyrkisk kvinde i København, 50 år.

Kun få er over 80 år, mens deres biologiske og funktionelle alder er lavere end jævnaldrende danskfødtes pga. opvækstvilkår, nedslidende arbejde og hyppigt forekommende sygdomme i en relativt ung alder – slidgigt, bronkitis og astma, hjertesygdomme og diabetes (Lewinter 2003). Med de komplekse helbredsproblemer følger behov for behandling og hjælp fra social- og sundhedssystemet (Mirdal 2006), som ikke altid finder sted pga. kulturelle og sproglige forskelle. De føler sig ofte ensomme og isoleret i

det danske samfund, især kvinderne, til trods for deres tætte familierelationer (bl.a. Egeblad 2000, Tireli et al. 2007).

Feltarbejde som metode

Med brug af etnografisk metode har forfatterne været på feltarbejde i Berlin, London og København, fire dage i hver by, og gennemført planlagte og spontane interviews hovedsagelig på tyrkisk og i mindre grad på tysk, engelsk og dansk. Kontakten gik bl.a. gennem paraplyorganisationer, som samler organisationer med tyrkisk, kurdisk, og i London tyrkisk-cypriotisk fodfæste, inkl. moskéer og deres tilhørende kontorer og aktiviteter. I alt er interviewet 29 personer, heraf 13 ældre – 4 kvinder og 9 mænd. Materialet fra Berlin og London er brugt til at skabe en bredere kontekst til analyse af tyrkiske ældres forhold i Danmark (se artikel i Social Kritik).

Hjemliggørelse som teoretisk ramme

Hjem og hjemlighed knytter an til tilhørsforhold og identitetsdannelse, dvs. til spørgsmål som *hvor hører jeg til?* og *hvem er jeg?* Hjem behøver ikke at være et bestemt sted, det er mere det, der er inden i de fysiske rammer (Winther 2006). Hjem er på den måde ikke givet,

Mændene gik på arbejde, så vi kvinder sad inden for hjemmets fire vægge i mange, mange år. Vi talte ikke dansk. Det var koldt og mørkt. Det var meget, meget svært i begyndelsen

men noget der skabes. Hjemliggørelse er at bruge en række bevidste og ubevidste strategier for at opnå en følelse af tryghed, kontrol og sikkerhed – og frihed – i en lang række sammenhænge i tilværelsen.

Martin Heidegger beskriver menneskets "kastet-ud-i-verden"-forhold, hvor intet er givet og stabilt. Subjektet må finde sig selv, sine relationer, sit tilhørsforhold og identitet i en situation af udkastethed (Heidegger 2004). Mennesket er på en måde hjemløs i sin natur. Det afholder os dog ikke fra at ønske at høre hjemme i en bestemt social og fysisk lokalitet, at være fast forankret i bestemte relationer og at have en kontinuitet i tænkning og følelser.

Mennesker lever således i en dobbelthed: På den ene side eksisterer vi i en udkastethed og hjemløshed og må derfor opsøge og opfinde vore relationer, opfattelser, trossystemer, endog "os selv". På den anden side er det et menneskeligt behov at høre til et sted, at fastslå sin identitet og at reproducere bestemte mønstre og strukturer i det sociale liv, hvilket dog med Heidegger forbliver en utopi.

Pendling som strategi til hjemliggørelse

Tyrkiet er for emigrerede tyrkere ikke blot det land, de kommer fra – og som de besøger af og til. Det er heller ikke et feriested. Deres tilbagevenden til Tyrkiet er en systematisk rejse mellem fødeegnen i Tyrkiet og den by og det land, de nu bor i. Begge lokaliteter har en afgørende betydning for disse ældres liv og identitet. Det er denne kontinuerlige bevægelse mellem et før og et nu i deres livsløb (Swane 2007), vi kalder *pendling*.

Tyrkiske ældre tager næsten alle tilbage til deres hjemegn, oftest en lille landsby. Her har de et hus efter deres forældre eller eget hus med have (jf.

også Lindblad og Mølgaard 2005). En del af deres tid og ressourcer bruges på at holde det tyrkiske hjem intakt. Mange tilbringer tre måneder om sommeren i Tyrkiet. Enkelte er der 4-5 måneder, andre cirka en måned. Nogle har råd til at rejse hvert år, andre kun hvert andet. Flere ville gerne være længere tid i Tyrkiet, men føler sig begrænset af helbred og regler for pension og overførselsindkomst. Typisk har de en syg ægtefælle eller er selv for syge til at klare de nødvendige gøremål i Tyrkiet, hvor de skal have kræfter til indkøb, rengøring og f.eks. anskaffelse og transport af brænde og vand.

I sommertid kan de møde familiemedlemmer og venner, som bor i udlandet eller i andre dele af Tyrkiet. De ældre og deres hjemegn bliver på denne måde et samlingssted, en måde at fastholde relationer på tværs af landegrænser og generationer (jf. Tireli et al. 2007). Skolebørn har sommerferie i juli, så mens de ældre bor i Tyrkiet, kan børn og børnebørn besøge dem der. De yngre generationer introduceres således til familiens rødder og får kendskab til, at også i Tyrkiet er et hjem – et sted, som de kan vende tilbage til.

Hjemegnens betydning

Samvær på hjemegnen giver de ældre mulighed for at fortælle om livet der, før og efter de rejste til Danmark. Historier om landsbyen, anekdoter og drømme formidles til de næste generationer. De ældres positioner i deres fortællinger bidrager til at skabe sammenhæng i deres liv, med dem selv som handlende subjekter. På den måde har de en mulighed for at fremstille sig som kompetente og velinformerede mennesker over for børn og børnebørn. De udfordrer herved billedet af de yngre som den generation, der behersker sproget og til tider fungerer som tolke og formidlere for forældre og bedsteforældre,

Artiklen drejer sig om tyrkiske ældres liv, hvor pendling til Tyrkiet for manges vedkommende strukturerer året og hverdagslivet. Det gør de i bestræbelse på at føle sig hjemme og på at leve et "helt" liv, ved at fastholde betydningsfulde elementer i livsløbet.

Studiet er gennemført i 2009 og finansieret af EGV. En mere omfattende analyse af tyrkiske ældres hverdagsliv i Danmark samt yderligere litteraturreferencer findes i artiklen "Tyrkiske ældres bestræbelser på at føle sig hjemme" i *Social Kritik* 2011, nr. 127, s. 29-43.

Christine E. Swane er ph.d. og direktør i EGV Fonden (Ensomme Gamles Værn). csw@egv.dk
Üzeyir Tireli er ph.d. og lektor, UCC UT@ucc.dk

Hjemliggørelse er at bruge en række bevidste og ubevidste strategier for at opnå en følelse af tryghed, kontrol og sikkerhed – og frihed – i en lang række sammenhænge i tilværelsen

som ofte er analfabeter, i et hypermoderne samfund.

At dyrke jorden

De fleste af de emigrerede ældre har været tilknyttet jordbrug enten direkte eller indirekte via deres forældre. Deres danske liv i lejlighed og tilknytning til industrien er langt fra deres erfaringer tidligt i livsløbet. Det er derfor centralt i deres hverdagsliv nu, at jorden i Tyrkiet dyrkes, og herigennem genoplever de minder fra barn- og ungdom. At passe urtehaven, at dyrke tomater og agurker, er ikke blot en hobby, det er også anledning til at reflektere over eget liv – en reminiscensproces (Havelund & Jensen 2006). Dette gælder fx en tyrkisk kvinde på 60 år fra København:

Interviewer: Du sagde, at du godt ville bo i Tyrkiet op til fem måneder? Hvad er forskellen mellem her og der?

Kvinden: Forskellen er, at vi bor i et hus med have til, så jeg ville have dyrket friske grøntsager. Det ville være lidt anderledes, og det ville være en beskæftigelse.

Interviewer: Er det vigtigt, at man har en have?

Kvinden: Ja, fordi vi jo er vokset op i haver og marker.

Et højdepunkt er at kunne medbringe et par tomater eller andet hjemmedyrket

til familie og venner i Danmark. Det udgør en enestående mulighed for at bygge bro mellem de to steder og giver lejlighed til at tale om det tyrkiske "sted", tilknytning og identitet, som en del af hjemliggørelsesprocessen.

Sygdomsforståelse og lægebesøg

De ældre konsulterer næsten uden undtagelse en tyrkisk læge under opholdet i Tyrkiet. De har brug for en klar opdeling mellem det at være syg og rask, og en diagnose, der er stillet af en dansk læge, kan opleves som vag og uklar. Desuden hersker der den opfattelse blandt disse ældre, at danske læger ikke ordinerer nok medicin og er tilbøjelige til at omdefinere de ældres lidelser til et spørgsmål om livsstil, motion og kostvaner (Lindblad & Mølgaard 1995, Mirdal 2006). De konsulterer derfor en tyrkisk læge for at få stillet en diagnose, der tydeligt viser, hvad de fejler. Det er også centralt, at de gerne vil diskutere deres oplevelser af kroppen på et sprog, de behersker.

Fællesskaber "her" og "der"

Pendlingen medfører merudgifter i de tyrkiske ældres liv, og alligevel bliver de ved. Det medfører rejseomkostninger og udgifter til to boliger, men også til opretholdelse af det sociale liv og kulturelle tilhørsforhold begge steder. Det kan f.eks. handle om at give bryl-

lupsgaver, at donere penge til landsbyens folkeskole, at få repareret taget på barndomshjemmet osv. Disse omkostninger vedligeholder et tilhørsforhold. Det er en måde at fastholde den identitet, som knytter sig til erfaringer fra den tidlige del af livsløbet. At opholde sig udelukkende et af stederne, ville indebære et tab af erfaringer og betydninger, et tab af identitet – af de ældres "halve" liv.

Livets slutning

En del tyrkiske ældre ønsker at blive begravet på deres hjemegn i Tyrkiet; en del begravnes i tilflytningslandet. Familiære og sociale forhold, grad af religiøsitet mv. spiller ind i valget af gravsted. De som har en stor del af deres familie i Tyrkiet, vælger ofte at blive begravet der, evt. i fødebyen. For nogle gælder det om at blive begravet et sted, hvor der kaldes til fælles bøn fem gange om dagen, og hvor der kommer folk og familiemedlemmer forbi, som læser op af Koranen. For dem er Tyrkiet det sikreste valg. Hvis de vælger at blive begravet i Danmark, finder det ofte sted i den muslimske afdeling af en kirkegård eller på en muslimsk gravplads. Nogle overlader beslutningen om begravelse og sted til de efterladte. Dermed undgår de at tage stilling til spørgsmålet, mens de forpligter familiemedlemmer til at reflektere over – og

måske love hinanden – hvilken relation de har til den afdøde. Andre ser døden alene som et fysiologisk anliggende og har ikke religiøse overvejelser. Beslutningen vedrørende begravelse kan ses som ultimativt sidste led i en hjemliggørelsesproces. Trods tilknytning til begge lande, skal der træffes et valg om begravelsessted – hvorved nogle relationer i praksis forfordes. Pendlingen ophører, og tilhørsforholdet lægges fast.

Positioner og fællesskaber i flere verdener

Tyrkiske ældres livssituation er kompleks. Deres livsløb har, fra det øjeblik de kom til Danmark, været præget af længsel og savn af personer og steder samt en kulturel "fremmedhed", ikke blot i Danmark, men også i Tyrkiet, hvor emigrerede tyrkere repræsenterer "det europæiske" (jf. Tireli et al. 2007). Bestræbelserne på at føle sig hjemme indebærer nødvendigvis en håndtering af vilkår, sociale relationer, positioner og følelser knyttet til begge steder. Tyrkiske ældres bestræbelser på at skabe sammenhæng og mening i deres liv er i denne artikel analyseret ud fra begreber knyttet til hjemliggørelse. Pendlingen udgør et forsøg på at skabe en følelse af at høre til og være sig selv, at have kontrol over sin livssituation, at blive anerkendt og respekteret – at få

livet til at hænge sammen. Det eksistentielle dilemma heri er beskrevet som den situation at være kastet-ud-i-verden, vi alle befinder os i, og hver især forsøger at håndtere, disse ældre ikke mindst.

Udfordringer på tværs af generationer

Udfordringerne er ikke afgrænset til ældre tyrkeres hjemliggørelsesproces. Lignende kompleksiteter gør sig gældende for ældre indvandrere fra andre lande, bl.a. Pakistan.

Problemstillingerne rækker desuden ud over den ældste generation. Det kan antages, at sproglige og kulturelle problemer ebber ud med nuværende minoritetsetniske ældre, som er født og opvokset i et andet land. Men hvad sker der med deres voksne børn og børnebørn, hvor kan de føle sig hjemme?

Referencer

- Egeblad, Charlotte (2000). Det værste ved livet i Danmark er kedsomheden: Hverdagslivet blandt ældre etniske minoriteter. I Madsen, Diana & Ulla Graumann (red.). *Nyt land – nye roller: Køn i bevægelse blandt etniske minoriteter*. København: Ligestillingsafdelingen
- Havelund, Jonas & Anders Møller Jensen (red.) (2006). *Reminiscens og livshistorie – Lad livets fortællinger blomstre*. København: Munksgaard Danmark
- Heidegger, Martin (2004). *Et brev om "humanismen"*. København: Informations forlag

Juul, Jonas Schytz (2010). *Indvandrere overrepræsenteret blandt fattige pensionister i Danmark*. Arbejdernes Erhvervsråd

Lewinter, Myra (2003). Ældre indvandrere i Danmark. *Social Kritik* 86: 17-27

Lindblad, Peter & Mette Mølgaard (1995). *Hvad med os? Etniske minoriteter – en udfordring i fremtidens ældreomsorg*. Frederikshavn: Dafolo

Mirdal, Gretty M. (2006). Stress and distress in migration: twenty years later. *International Migration Review*, Vol. 40: 375-389

Swane, Christine E. (2007). Gamle menneskers hverdagsliv. I: Swane, Christine E. et al. (red.). *Gerontologi – livet som gammel*. 2. udg. København: Munksgaard Danmark

Tireli, Üzeyir et al. (2007). *Livet som ældre etnisk minoritet i Danmark*. Videncenter for Interkulturel Pædagogik, CVU Storkøbenhavn (findes på www.egv.dk)

Winther, Ida Wentzel (2006). *Hjemlighed – kulturfænomenologiske studier*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag

Note 1

Danmarks Statistik, Statistikbanken, Folk1: Folketal 2011M01.

Note 2

Danmarks Statistik, Statistikbanken, FRDK110: Befolkningsfremskrivning 2010.